

Մխիթար Գոշ

Գիրք Դատաստանի

ԳԼՈՒԽ Ա ՅՈՐՈՒՄ ԿԱՅ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԱՅՆՈՑԻԿ, ՈՐ
ԲԱՄԲԱՍԵՆ ՉՄԵՉ, ԵԹԷ ՉԿԱՅ ԴԱՏԱՍՏԱՆ Ի ՀԱՅՔ

Հանդերձեալ գրել զգիրս դատաստանաց, բայց պատշաճաւորաբար նախ զընդդիմադրութիւն դիցուք պարսաւողաց զօրէնս Տեառն, եթէ դատաստան ոչ է, զի յոլովք քան զսակաւս են, որոց գործ եւ բան եղել պատուել զայլասեռս՝ իրաւացի ունել դատաստանս, եւ զի ինքեանք գայթակղեալք՝ զբազունս գայթակղեցուցանեն սոքօք ի պարզամտացն, որոց եւ զայս նախ ասացուք, եթէ բնաւորական է ի մեզ ընտրել զիրաւացին ի սկզբանէ, ըստ որում եւ իմաստունք հեթանոսաց զչաստուածանարգս մահուամբ դատեցան եւ զհայրատանջսն՝ ձեռնատմամբ եւ զայլսն՝ այսպիսի ուղղացի դատաստանաւ: Իսկ անօրէնքն առաւելութեամբ վարին, առեալ զպատճառն ի բնաւորական օրինաց՝ մահու մեռանիլ հայրանարգին եւ յայլսն նմանապէս:

Այլ Աւետարան Փրկչին մերոյ լրումն է ամենայնի երկոցունցն, յաղագս որոյ հրամայէ՝ ասացաւ յառաջնոցն այս ինչ, բայց ես ասեմ ձեզ զայս ինչ Ջի որպէս Օրէնքն եւ Աւետարանն հրամայել են, մարդիք մոռացեալ զբնաւորական օրէնսն կատարել են, սակայն զիշխանական կամսն ոչ բառնան, ասելով առաջնոցն՝ սիրեսցես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո, զի բնաւորական է զիտելով զանձն քո ի սէր: Եւ երկրորդն, մանաւանդ թէ առաջինն, ի կամս աստատան առնէ զաշխատութիւնն եւ զայլ եւս ուղղութիւն, որովք հաստատի ի մեզ լինել իրաւամբք առ ամենեսեան վարիլ, յաղագս որոյ ոչ Աւետարանն ի սկզբանն գրով աւանդեցաւ:

Եւ երկրորդ է՝ արկանել օրէնս կատարեալս ի մէջ կատարելոց եւ ոչ կամեցաւ
գօրէնս կատարեալ գրով աւանդել դատաստան, ըստ որում խրատէր՝ ի
ճանապարհի հաշտիլ ընդ ոսոխի, զի մի՛ ի դատաստան մտանիցի դատաւորին:
Եւ երբեմն անիրաւ դատաւորին առակաւ յայտնի եցոյց զամենայն ինչ վճարել
խղճիւն մտաց, զոր դատաւոր կոչեաց. նմանապէս եւ զիրս դատաստանի: Չսոյն
եւ յառակսն նշանակեաց տնտեսին, թէպէտ եւ յառաջնունն անիրաւ, սակայն
յետոյ գովելի՝ զղջմամբն, որով ոչ ենուտ յատեան դատաստանի տալ զհաշիւն.
ասելովն, թէ՛ տուր զհամար տնտեսութեան քո, եցոյց հարկաւոր լինել
դատաստանի, իսկ գովելովն՝ եթէ հնար է ոչ կարօտանալ դատաստանի:
Այսորիկ աղագաւ հրաժարեաց առնել զդատաստան այնմ, որ աղաչեաց, եթէ՛
ասա եղբօր ինոյ բաժանել ընդ իս զժառանգութիւն, իբրո՞ւ թէ ասիցէ՛
կրկնապատիկ ունիք զպատճառն ձեզէն ընտրել զիրաւացին, ընդէ՞ր այլոյ
կարօտիք դատաստանի: Յայսմանէ ուսաւ առաքեալն՝ ասելով. զի բնաւ իսկ
դատաստան գոն ի ձեզ, ընդէ՞ր ոչ դուք զրկիք եւ նեղիք, այլ դուք զրկէք եւ նեղէք,
եւ այդ՝ զեղբարս եւս: Եւ երրորդ՝ կամեցաւ Քրիստոս, զի մի՛ հարկաւորաբար
յիրաւունս կայցենք ի միմեանս գրով դատաստանի, այլ սիրով եւ
վշտակցութեամբ, ըստ զանազան ժամանակի անգիր օրինօք, զարդարութիւն
պահիցենք:

Չորրորդ՝ զի բաւական համարեցաւ, զի զբանս օրինացն Մովսիսի եւ զիւր
Աւետարանին իբր սերմն լինել յոգիս մեր, եւ նովաւ վարիլ յարժանիս
դատաստանին:

Հինգերորդ՝ զի ոչ նման է իրք դատաստանին Օրինաց, կամ Մարգարէից, կամ
Աւետարանին անշարժութեան, այլ զի միշտ ըստ ազգի եւ աշխարհաց փոփոխին
հարկաւորաբար՝ իրաւացոյց թողուլ հմտագունից փորձել ըստ պատահմանն:
Վեցերորդ՝ զրէ, եթէ երդմամբ հաստատի դատաստան, եւ Տէր արգել, կամելով
բնաւին հաւատացեալս զմեզ:

**ԳԼՈՒԽ Բ ՅԱՂԱԳՍ ԹԷ ԸՆԴԷ՞Ր ԱՅԺՄ ԳՐԵՑԱՔ ԿԱՄ ՅՈՒՄՍԷ
ՇԱՐԺԵԱԼՔ**

[խմբագրել]

Չի թեպէտ ասացաւ ոչ լինել հարկաւոր գրով աւանդիլ մեզ դատաստան ի Տեառնէ, այլ այժմ կամեցաք, յաղագս զի բազում անգամ լուաք պարսասանս ոչ յայլասեռից միայն, այլ եւ ի քրիստոնէից, եթէ բնաւին ըստ Աւետարանին դատաստան ոչ է՝ անգիտանալով զկանս աստուածայինս, որ ի նոսա: Եւ այսպիսի կարծիք երկուս ախտանայ չարս. մի՛ զանիմաստութիւն օրինադրին, եւ երկրորդ՝ ոչ կամել զուգահաւասար կենցաղավարել մարդկան ազգի:

Եւ երկրորդ՝ զի զբնաւորականս ի մեզ օրէնս չարութիւնն շիջոյց, եւ զկատարելութիւն՝ անկատարութիւն հոգոյն, եւ զվշտակցութիւն սիրոյ՝ ատելութիւնն:

Երրորդ՝ զի ի հեղգութենէ անվարժք եղեալք Օրինաց, եւ Մարգարէից, եւ Աւետարանին, յորոց զօրութենէ անկարացաք ընտրել զիրս դատաստանի, զոր արժան վարկաք իբր ի քնոյ զարթուցանել ի ձեռն գրոց դատաստանի:

Չորրորդ՝ զի նուագեաց հմտութիւն ի մէնջ փորձել ըստ ժամանակի, եւ ազգի, եւ աշխարհաց զփոփոխելն ըստ պատահման, եւ ոչ նման Օրինաց, եւ Մարգարէից, եւ Աւետարանին մնալ անշարժ:

Հինգերորդ՝ զի այժմ ոչ ներգործէ Հոգին Սուրբ, որպէս եւ ի Դանիէլ եւ ի Սողոմոն երբեմն եւ կամ որպէս ի Կորնթոս ի հաւատացեալսն եւ յայլս՝ ճշմարտի ունել զդատաստանն, յաղագս որոյ անկարօտ էին գրոյ օրինաց, զի օրէնք էին ի սիրտս նոցա, ըստ խոստման մարգարէին: Ըստ որում եւ առաքեալքն ոչ կամեցան գրով տալ Աւետարան, մինչեւ այնմ կարօտացան, ըստ այնմ եւ ոչ դատաստան գրով աւանդեցին, քանզի փոյթ էր նոցա յաղագս յոյժ հարկաւորացն, թողին եւ նոքա բնաւորական օրինօք, եւ քաղաքական կրթութեամբ, եւ այլօք յառաջագոյն ասացելօք վարիլ պատճառօք: Իսկ գրելն այժմ զպատճառս ունի զամենայն վրիպանսն:

Վեցերորդ՝ զի իրք դատաստանի երդմամբ յանգի, եւ ի Տեառնէ ոչ թողացաւ, եւ այժմ յաճախ, եւ գործ առ գործով, եւ վայրապար ի դատաստանի, եւ առանց դատաստանի, լինի ի հաւատացեալս: Նմին իրի կամեցաք ոչ զամենայն լուծանել զիրաման, այլ լուծելոյն օրէնս եւ կանոնս հաստատել ի դատաստանի, ըստ հարկաւորութեան ներելոյն զդատաստանի: Եւթներորդ՝ զի մի՛ ի պատճառս

ոչ գրով լինել դատաստան՝ դիմեալ երթիցեն յայլասեռս, ըստ ամբաստանելոյ մարգարէին՝ առ ի չգոյէ՞ Աստուած ի մէջ Իսրայէլի երթան հարցանել ի Ճանճիկ. գոր եւ առաքեալն յայտնապէս յանդիմանէ, ասելով՝ այլ եղբայր ընդ եղբօր դատի եւ զայն՝ ի մէջ անհաւատից:

Ութերորդ՝ տեսանենք այժմ, զի բազումք յեպիսկոպոսաց, եւ ի վարդապետաց, եւ ի քահանայից, եւ ի գլխաւոր աշխարհականաց ընդ երեսաց եւ վասն կաշառոց եւ տգիտութեամբ թիրեն գդատաստանս ճշմարիտս: Եւ վասն այնորիկ յօժարեցաք գրել գդատաստանաց գիրքս:

Իններորդ՝ զի մարդոյ բնութիւնս ի շատ հոգոց եւ ի զբաղանաց եւ ի ցնորից, թէ կամենամք եւս զրդորդ դատաստանն առնել, ոչ կարենք ի մոռացմանէ, ապա յետոյ դառնամք ապաշաւենք եւ ասենք՝ միթէ արարաք ըղո՞րդ, թէ ոչ: Այլ զի մի՛ այս լիցի ի միջի մերում, վասն այնորիկ գրեցաք զգիր դատաստանիս, զի մի՛ կարծեօք դատիցիմք եւ մի՛ դիմեսցուք յայլագգիս ի դատաստան, այլ կարկեսցուք զբերանս նոցա, զի մի՛ դարձեալ հերձուածս խօսին մեզ, թէ ոչ ոնիմք գիր իրաւանց: Եւ զի նոքա ի մէնջ են ուսեալ եւ գրեալ, ապա զբարիոք գրեալսն չարաչար ընթեռնուն: Տասներորդ՝ քանզի յորժամ ստեղծ Տէր Աստուած զԱդամ, շնորհք Սուրբ Հոգոյն զօրանայր ի մեզ օր աւուր վերայ: Իսկ սատանայ ասաց, թէ ոչ մնաց հոգի Աստուծոյ ի մարդիկ վասն յանցանացն, որ մեղան ի դրախտն Աստուծոյ: Եւ վասն այնորիկ Քրիստոս մարմնացաւ ի կուսէն եւ գրեաց մեզ զԱւետարանն փրկութեան եւ կանոնս ի ձեռն սուրբ հարցն մերոց, որք ի Հոգոյն Սրբոյ գիտացին գմարմնոյ կիրք եւ զբիծ եւ գրեցին զհոգետր դեղն: Մետասաներորդ՝ զի դատաւորք միշտ երկիցեն յԱստուծոյ՝ գիտելով, զի կալոց են առաջի դատաւորին երկնաւորի, եւ ճշմարիտ եւ ուղիղ գրով արասցեն գդատաստան մարդկան: Երկոտասաներորդ՝ զի մարդիկ, որ գան առաջի դատաւորաց, երկիցեն յԱստուծոյ եւ ոչ կաշառեն գդատաւորս եւ թիրել տայցեն զճշմարիտ դատաստանն, քանզի ծածկազէտն Աստուած տեսանէ զգործս նոցա, եւ առաջի նորա կալոց ենք ի դատաստան: Եւ որք այժմ թիրեն կաշառօք դատաւորք եւ դատաստանաւորք, առաջի Քրիստոսի կալոց են, եւ նա սեւէ զերեսս նոցա, որ թիրեն զԱստուած գրեալ դատաստանն:

Յայտասիկ երկոտասան գլուխս պարունակեալ եղեւ պատճառ գրոցս
դատաստանի: Եւ զի երկոտասանն բաղկանայ յերկուց վեցից, եւ վեցն
կատարեալ թիւ է: Եւ թէ որպէս լինի վեցն կատարեալ թիւ. Առաջինն՝ զի երիւքն ի
կոճատէ եւ երկական ի դարէ բաղկանայ. եւ ամենայն թիւ դար է եւ կոճատ:

Երկրորդ՝ զի ժամանակ է արարչութեան:

Երրորդ՝ զի չափ է շարժման մարմնոյդ:

Չորրորդ՝ զի թիւ է ներգործութեան մարմնոյ:

Հինգերորդ՝ զի ծնանի գայլ երկարսն:

Վեցերորդ՝ զի ի կողմանց իւրոց յանկի եւ կրկնելով ծնանի գերկոտասան թիւն, եւ
երկոտասանն, ի կողմանց իւրոց գուգեալ, ծնանի գվեցտասանն, գերկուս
կատարեալս՝ գտասն եւ գվեց: Եւ է խորհուրդ երկոտասան առաքելոցն՝
դատաւորաց աշխարհի, զի նոքա գայլս ծնան դատաւորս եկեղեցոյ: Ջի եւ դար
ունի վեցեակ եւ կոճատ, որ է ներգործական եւ կրական: Եւ զի դատաւորաց է
ներգործել, եւ կրել՝ դատելոց:

Ի սոյն թիւ եղեւ գալուստն Քրիստոսի՝ դատաւորին երկնաւորի, գոր եւ ի վեցից
վշտաց փրկեաց զարդարն, եւ նովին թուով գտանջողսն, առաքեաց Իսրայէլի
տապարօք:

Այսոքիկ առ այս շատ լիցի, զի ոչ գբիութիւն թուոյ առաջի արկաք քննել, այլ եթէ
ոչ վայրապար եղեւ յերկոտասան գլուխս ասարտիլ գրոցս դատաստանի:

Իսկ եթէ յու՞մնէ յորդորեալ եկաք ի գրել:

Ի բազում ժամանակաց հետէ տարակուսեալ յաղագս սորին լինէի՝ խոցոտելով ի
նախատելն գմեզ մերոց եւ օտարաց ազգաց: Սակայն վստահանալ ի սոյն ոչ
իշխէի, քանզի գիտէի զանձին իմոյ տկարութիւնս: Իսկ այր ոմն, Պօղոս ասեն,
հնուտ աստուածային օրինացն, լուսաւ գայս խորհուրդ յինէն, եւ նա եւս առաւել
յորդորեցաւ ի սմին, եւ սկսաւ յորդորել գմեզ ի Գրոց Սրբոց: Եւ ես ոչ այնու
կամեցայ ձեռնամուխ լինել, այլ սկսայ գայլս աղաչել, որք կարողք էին եւ

գիտակք օրինացն Աստուծոյ, քանզի բազումք էին, որ գայսպիսի խորհուրդս ի գլուխ հանէին: Բայց զի զանընդունելութիւն ազգիս գիտէի, եւ վասն այնր ոչ առնուի յանձն եւ ոչ զայլ որ կամէի աղերսել. լոեցի ապա այնուհետեւ եւ ես: Եւ զարմացեալ յաղագս այսորիկ լինէի, թէ զիս՞րդ յառաջնոց հարանցն մերոց ոչ կարգեցաւ: Եւ զնոյն գիտացեալ զպատճառ, եւ զի ոչ առաքելոց Տէրն տուաւ, եւ կամ զի ոչ որ հրատիրեաց եւ անձամբ ոչ որ իշխեաց՝ զարհուրեալք ի պարսաւանաց եւ կամ ի հալածանաց ժամանակին, եւ կամ ընդ տէրութեամբ անկեալ այլոց ազգաց՝ նոցունց վարեցան դատաստանաւ:

Եւ թէպէտ ամենայն պատահեաց ըստ ժամանակիս եւ նոյն պատճառ, որպէս յաւորսն հարցն մերոց՝ ոչ աւանդիլ գրով դատաստան, բայց յԱւետարանէն, զի եւ ոչ յառաքելոց անտի տուաւ մեզ, բայց սակայն հարկաւոր եղեւ գրել մեզ, որպէս վերագոյն ցուցաք: Եւ սկիզբն առնել այսպիսի բանիս այսպէս եղեւ:

Հանդիպեցաք առաջի տեսոն Ստեփաննոսի Ադուանից կաթողիկոսի, եւ սմին իրի յիշատակ եղեւ առաջի նորա: Եւ նա յորդորեաց զմեզ՝ ասելով, թէ եւ ես փափագեմ այդմ բանի: Չնոյնն եւ մեք ասացաք նմա զմեր անկարութիւնս: Սակայն ի յորդորելն եւ ի քաջալերելն նորա՝ խորհուրդ իմն ի Հոգոյն Սրբոյ եղեւ ի մեզ, եթէ արժան է հոգեւոր հրամանի անսալ, զի եւ յԱստուծոյ լիցի կատարումն սորա, գոր խորհիմք, զնոյն եւ սկիզբն, ապա թէ ոչ՝ պատճառ լիցի կատարելոց ոմանց շարժիլ ի սոյն: Չի եւ ոչ գործ արուեստ ամենայն ի միոջէ սկսողէ ասարտեցաւ ի ըսկզբանէ, այլ ի բազմաց, զի մասնաւոր գտեալքն ժողովեալք՝ գոյացուցին զարհեստն, ըստ առակի ոստայնանկաց: Նաեւ պատշաճ ինչ վարկայ ընդոստնուլ սովաւ, եթէ յատեան մտանելոց են յանկաշատ եւ յանողորքելի, ըստ որում ձեռամբ իսկ գրեն զապագայիցն նշանակ:

Եւ արդ, մի՛ որ պարսաւանս դիցէ ասացելոցս, զի թէ տխմար որ իցէ ուսցի, եւ թէ ամենակատար որ եւ իմաստուն՝ զթերին լցցէ: Երկաքանչիւրոցն պատրաստ ենք սիրով ընդ առաջ ելանել:

**ԳԼՈՒԽ Գ ՆՇԱՆԱԿ ԶՕՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐԻՆ ՀԱՆԴԵՐՁ
ԱՂԵՐՍԱԲԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ԱՌ՝ ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆ**

Քանզի հարկաւոր է զկնի այսոցիկ սակաւօք ցուցանել զգօրութիւն առաջիկայ գործոյս, զոր եւ աղաչեմ, ո՛վ պատուական գլուխ եկեղեցեաց սրբոց տանդ Աղուանից, մի՛ վարկպարագի համարիք գհարկս հոգեւորս, զոր եղեր մեզ, զի եւ կանոնական ունի սահման գիրս դատաստանի, զոր յարմարել յայնոսիկ պարտիմք, զի յայտ լիցի չափ նորին:

Եւ արդ, այսպէս համեմատեսցուք: Կանոնական սահմանն հոգոյ է ուղղիչ, իսկ սա՛ մարմնոյ, եւ թէպէտ բաժանեալք ի միմեանց են՝ սակայն ի բազում իրս միաւորին, որպէս հոգի եւ մարմին բնութեամբ՝ երկու եւ անշփոթ խառնմամբ՝ մի, բազում անգամ ի միասին վարին մի կամօք: Վասն այսորիկ, պատահի թէպէտ միով սահմանաւ վարիլ, ոչ միմեանց լուծիչ են: Եւ զոր օրինակ անդ հնտագունից է ընտրութիւն առաջիկայ իրին, նմանապէս եւ՝ աստ: Եւ որպէս է անդ պատիժ պատուհասի յանցաւորաց եւ մեղաւորաց՝ ըստ զանագանութեան իրին, նոյնպէս եւ՝ աստ: Եւ որպէս յանդգնելոցն աստ զկնի բանդ է եւ կապանք, նոյնպէս եւ անդ բանդ է եւ կապանք բանադրանքն: Եւ զի ի վերայ արդարոց օրէնք ոչ կան կանոնաց, եւ ոչ ի վերայ ուղիղ ընթացողաց ի կենցաղս՝ դատաստանք: Եւ զի այր արդարամիտ ոչ զարհուրի ի դատաւորէն երկնաւորէ, նաեւ՝ ոչ յերկրաւորէ:

Հայցեմ եւ զի երկրորդ բան ի միտ դնել, զի եւ ոչ փոքր ինչ զմեզ օգտեցուցանէ, քանզի համօրէն է գիրս զուգրնթաց գօրութեան նոցա, լինելով ըստ չափոյ, զի դիտաւորութիւն նոցա ի կարճել զմեղս է, եւ սորա՛ նմանապէս հատանել զչարս: Եւ այսոքիկ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ զի համամիտ եւ համակարիս զմեզ առնիցեն, յորոց եւ հաստատի սէրն, որ է գլուխ ամենայն պատուիրանաց:

Իսկ ի չորրորդ առաքինութեան համեմատեալ՝ հաւասար է արդարութեանց, զի ի վերայ կայ երիցն մասանց, եւ այդ ըստ երրորդ բանի է:

Իսկ յարուեստաւորս՝ նմանեալ է ոսկեգործաց, որոց ոսկին յառաջագոյն ի նիւթս գործաւորի անյայտ եղեալ կայ եւ դժուարաւ ի գիտ եղեալ գործի. եւ է ըստ չորրորդ բանի:

Հինգերորդ՝ զի զքերթողի ունի գօրութիւն՝ յապաւել եւ քերթել զաւելորդսն ամենայն:

Չափաւորապէս յայտնիկ գլուխս, իբր իմաստնոյ, տուաք տեսակս, որով եւ գիտել ունիցիք, եթէ այսոցիկ հետեւելով՝ որքան օգուտ եւ շահ հասարակաց կենացս իցէ, զի գրեթէ ամենայն պատերազմ եւ ամբոխ խռովութեան ի նուագութենէ սորա իցէ, եւ հաստատելով յեկեղեցի՝ խաղաղութեան իցէ պատճառ եւ բազում բարեկարգութեան, քանզի մինն յաստուածային շնորհաց տունալ յեկեղեցիս, ի հին ի նորս, սա իսկ է: